ශිලාලිපි සහිත

ප්‍රතිමාකරණ විනිශ්චය.

නමො බුද්ධාය.

ප්‍රාරම්භය.

සිඹම,

බුද්ධප්‍රතිමා සෑදීම රහතුන්වහන්සේලාගේ කාලයේ නොවී බුහාවූ මෑතකාලයක පටන්ගත් අළුත් සිරිතක්යයි කියා ධර්ම ශාස්ත්‍ර පුරාවිද්‍යා ඉතිහාසාදිය හරිහැටි නොදත් පෙරදිග හා බටහිර නවීන පිරිස් අතර මහත් කැලඹීමක් දැන් රටේ පැතිර පවතින බැවින් කිස්වූ ඒ නවීන මතය නිරාකරණයකොට සත්‍ය කාරණා ලෝකයාට පෙන්වාදී දුර්මත ප්‍රතිඝාතනය කිරීමෙන් ශාසන සංග්‍රහයක් හා ලෝකාර්ථයක් කිරීම පරමාර්ථ කොට හුදු ශාසනාලයෙන් ධර්මශාස්ත්‍ර ඉතිහාස පුරාවිද්‍යා ශිලාලිපි ආදිය ආශ්‍රයකොට ඉතා ලුහුඬින් මෙම ග්‍රන්ථය සම්පාදනය කරණලැබේ. ශාසනෝදයකාමී සත්පුරුෂ සාධුජනයෝ ඒ මනාව ශ්‍රවණ ධාරණය කොට සගමොක් සැප ලබාගැනීමට හේතුවූ බුද්ධප්‍රතිමා කරණයෙහි උත්සාහ වැඩියයුතු.

බුද්ධ රත්නය.

ලෝකයේ නොයෙක් රත්නජාති තිබේ. රන් රිදී මුතු මැණික් ආදී ඒ රත්නයෝ බොහෝ අගයකොට ඉතා ප්‍රවේශමෙන් ආරක්ෂාකරගැනීම සැමදෙනාම ඉතා ඕනෑකමින් කරති. ඉහතකී රත්නවලට වඩා අගය ඇති චක්‍රවර්තී රජුන්ට පහළවන සප්තවිධ රත්නය ලෞකික රත්න අතුරෙන් ශ්‍රේෂ්ඨකොට සලකති. ඒ ශ්‍රේෂ්ඨතරවූ සප්තවිධ රත්න අතුරෙන් චක්‍රරත්නය වනාහි පළමුවන රත්නය වේ. ප්‍රධානවූ අන්ධකාර විධ්වංසනය කොට ආලෝක පතුරුවන ඒ රත්නය පවා බුද්ධරත්නය ලොව පහළවූකල ශෝභාව ආලෝකය අඩුවී යටපත් වෙයි. ඒ එසේ වන්නේ සියළුම රත්නජාතිවලට වඩා අගයඇති ශ්‍රේෂ්ඨතර බුද්ධරත්නය තුන්ලෝවැස්සන්ට අතිශයින්ම පිහිටාධාරවන නිසාය. ඒ උතුම් බුද්ධරත්නයේ ඇති වටිනාකම ඉතා බොහෝය

සත්වයන්ගේ සිතූ පැතූ සම්පත් සෑදීමට ඒ මේ බුද්ධරත්නය ආධාරමන්නේය. දෙවියන් සහිත මනුෂ්‍යයන්ගේ යහපත පිණිස ඉතා අගනා ආලෝකයක් ප්‍රකාශකළාවූ ඒ මාගේ ස්වාමිවූ බුදුරජානන් වහන්සේ සරණකොට අදහන සත්පුරුෂයන්ට ලද නොහැකි සැපතක් ඇත්තේනැත. ඒ නිසා සැප ලැබීමට කැමති සියළුදෙනාම බුද්ධ ධම්ම සංඝ යන රත්නත්‍රයේ සරණ සමාදන්විය යුතුය. එසේ සමාදන් වීමට සරණසීලයයි ව්‍යවහාර කරති. ඒ සරණසීලය ලෞකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් දෙවැදෑරුම් වේ. ඉන් ලෝකෝත්තර සරණසීලය ප්‍රණීතයි. එය සෝවාන් ආදි මාර්ගඵල ප්‍රාප්ත ආර්යයන්ට මුත් අන්‍යයන්ට ඇති නොවේ. අචල ශ්‍රද්ධාවෙහි පිහිටි ඒ උත්තමයන්ගේ සරණ සීලය කිලිටිවීමක් කිසිකලක ඇති නොවේ. විශාල පිටමුතියක් මැද සිටුවනලද ගල්කනුව සිවුදිගින් හමන වාතයට කම්පා වීමක් සෙලවීමක් නැත්තාසේ ලෝකෝත්තර සරණසීලයෙහි පිහිටි උත්තමයෝ බුද්ධාදී අටතැන සැකකිරීමට කිසිවිටෙකත් නොයෙදෙති. එය ලෝකයේ උත්තම සීලයක් නිසා ලෝකෝත්තර පරියාපන්න නම්වේ. ලෞකික සරණය වනාහි එයින් අන්‍යවූ සරණසීලයයි. මේ සරණසීලය සමාදම්වූවෝ උපාසක යන ගරු නාමය ලත් අයවෙති. ස්වයම්භූඥානයෙන් උපදවාගත් ආර්ය මාර්ගයෙන් සවාසනා සකල කෙලෙසමල සමූහයන් විධ්වංසනයකොට සියළු ගුණ විශිෂ්ටභාවයට පැමිණි සකල සත්ත්වානුකම්පාවෙන් යුත් සියළු සත්වයන්ට උත්තමවූ තමන් හා සමයන් නැතිබැවින් අසමසම පුද්ගලවූ ලෝකනාථවූ ලෝකගරුවූ ලෝකනායකවූ දෙවියන් සහිත ලෝකයාගේ වන්දනමාන පූජාසත්කාරාදීයට භාජනභූතවූ පරමපූජනීවූ අග්‍රදක්ෂිණෙය්‍යවූ විනෙයජන නමැති පියුම් පුබුදුකිරීමෙහි සූර්‍ය්‍යයා බඳුවූ අනුත්තර ධර්ම ස්වාමිවූ ධර්මරාජ්‍යවූ ශාක්‍යවංශයේ උත්පත්තිකාරණයෙන් ශාක්‍යකුල නමැති අම්බරතලය බැබලවූ එම කුලයෙහි උත්තමභාවයට පැමිණියාවූ ෂඩ්වර්ණ රශ්මි ප්‍රකාශ සම්පත්තියෙන් විභූසිතවූ අවිද්‍යාන්ධකාරයෙන් යුත් ප්‍රජාවඇති ලෝකසන්නිවාසයෙහි බලවත්වූ මොහාන්ධකාරය විධ්වංසනය කිරීමට මහානුභාවසම්පන්න දිවාකරයමානවූ වෛනෙයජන හිතවූ සකල සත්වයන් කෙරෙහි පතල මහාකරුණාවෙන් යුත් ඒ ඒ සත්වයන්ගේ චරිතානුකූලවශයෙන් පවත්වනලද දේශනාමය ඥානයෙන් හා චතුර්වෛශාරද්‍ය විශාරද සහිත දසබල ඥානාලෝකයක් ඇති බැවින් බුදුරජානන්වහන්සේ සද්ධර්ම නමැති රශ්මිජාලයෙන් විනෙයජන නමැති පියුම් ප්‍රබොධකරණයෙහි සමර්ථයෝය.

ඒ ලොකනාථයන්වහන්සේ ලොකයාට පිළිසරණවූ ලොකයාට ප්‍රදීපයක් සමානවූ අසරණ ලොකයාට පිහිටවූ ලොකාර්ථසාධකවූ සියළු ගුණ විශිෂ්ටවූ සත්වයන්ට උත්තමවූ සියළු සත්වයන්ට හිත සැප එලවන්නාවූ අනුත්තරවූ ධර්මරාජයාණන්වූ උන්වහන්සේගේ රශ්මිජාලා ප්‍රතාප සම්භූතවූ සපරියාප්තික ආර්යමාර්ග ඵල නිර්වාණ සංඛ්‍යාතවූ විශිෂ්ටතර ස්වාක්ඛාතතාදී උතුම් නෛර්යාණික ලොකොත්තර ධර්මරත්නයද ඒ දෙශනාමය ඥාණ සම්පත්තියෙන් යුත් සද්ධර්ම රශ්මිජාලාවේ තෙජසින් ප්‍රබොධවූ පියුම් සමූහයක් වැනිවූ සුගති විපාක සැප සම්පත් කැමති ලෝකයාට අනුත්තර පින්කෙතක් සමානවූ ආර්ය සංඝරත්නයද යන මේ අතුල්‍යවූ අනොපමෙය්‍යවූ රත්නත්‍රය සරණකොටයාම තුන් සරණය සමාදන්වීම නම්වේ. සියළු දුකින් මිදීමට මෙසියන තුන්සරණය සමාදන්වීම ප්‍රධාන කාරණයක් බව සලකාගතයුතුයි. අතුල්‍යවූ පළමුවන රත්නයවන බුදුරජාණන්වහන්සේ සිහිපත්කිරීම්වශයෙන් කාරණ බුද්ධප්‍රතිමා උද්දේශික චෛත්‍ය කොටසට ඇතුලත්කොට වදාරතිබේ.

බුද්ධ ප්‍රතිමා පිළිබඳ විශෙෂ කරුණු.

ලෝකාලෝක දිවාකරයමානවූ තිලෝගුරු සම්මා සම්බුද්ධ රජාණන්වහන්සේ පන්සාළිස් අවුරුද්දක් මුළුල්ලේ ලෝකසත්ව හිතානුකම්පාවෙන් යුක්තව නෛර්යාණික ශ්‍රීසද්ධර්ම දෙශනා කොට සුවිසිමණ්ඩලයකදී සුවිසි අසංඛ්‍යාතික සත්වයන් නිවන් පුර ප්‍රවේශකොට වදාරා කුසිනාරානුවර සැපයෙන් අතුල්‍යවූ ගුණයෙන් අතුල්‍යමල්ලරජයන්ගේ රාජකීය මඟුල් ශාලවනොද්‍යානයේ යුග්මශාලාන්තරයෙහි පනවනලද වරබුද්ධාසනයෙහි අනුට්ඨානශෙය්‍යාවෙන් සයනයකොට සුවිසි කෙලලක්ෂයක් සමාපත්තීන්ට අනුලෝම ප්‍රතිලොමවශයෙන් සමවැදී නිරුපධිශෙෂ නිර්වාණධාතුවෙන් පිරිනිවන්පා වදාළ පසු ශාරීරික ධාතු කොටස් අටකට බෙදූගෙන දඹදිව ප්‍රසිද්ධ නුවර අටක රජ වරු ඒ ඒ නගරවල ධාතු චෛත්‍ය කරවූබව සංගායනාරූඪ අයත් ධර්මයේ සඳහන්ව තිබේ. ඒ කාලයේ හත්ලක්ෂයක් පමණ මහරහතන්වහන්සේලා වැඩසිටියෝය. මහාකාශ්‍යප, උපාලි, ආනන්ද, අනුරුද්ධ ආදී අසූමහා ශ්‍රාවකයන්වහන්සේලා අතුරෙන් වැඩිපිරිසක්ද සරභූ සොනම් ආදී ෂඩ්අභිඥ ප්‍රාප්ත මහාරහතන් වහන්සේලාද වැඩසිටි මේකාලයේ කපිලවස්තු,

රජගහ, වේසාලි, අල්ලකප්ප රාමගාම හෙවත් දෙව්දහනුවර, වෙඨදීපනුවර පාවා කුසිනාරා යන මේ නුවරවල ධාතු නිධාන කොට චෛත්‍ය කරවනලදබවත් සංගායනා තුනට අඩංගු ධර්මයේ හා අට්ඨකථාවලද සඳහන්ව තිබේ. පසුව මහාකාශ්‍යප ස්ථවිරයන් වහන්සේ රාමගාම දාගැබේ ධාතු හැර අන් සියල්ලේ ධාතු ස්වල්පයක් තිබියදී ඉර්ධියෙන් ගෙන රජගහ නුවර මහා ධාතු නිධානයේ තැන්පත්කරවූබව දතයුතු.

ඒබව සංගායනාත්‍රයට අයත් ධර්මයේ සහ ඉතිහාසයේද සඳහන්ව තිබේ. ඒ දාගැබ් කරවනලද්දේ ෂඩ්භිඥ ප්‍රාප්ත මහා රහතන්වහන්සේලාගේ අනුමතයපිට ඒ උතුමන් ධරමාන කාලයේ බව විවාද රහිතව පිළිගතයුතු සත්‍යයකි.

ඉහතකී දාගැබ් අට කරවනලද්දේ සර්වඥයන් වහන්සේ සියැසින්ම දුටු මහා පුණ්‍යවන්ත මහරජුන් විසින් මහාකාශ්‍යප, ආනන්ද, උපාලි, අනුරුද්ධ ආදී අසූමහා ශ්‍රාවකයන්වහන්සේලා අතුරෙන් වැඩිගණනක් වැඩසිටි කාලයේදීමය. ඉන් කපිලවස්තු පුරයේ කරවනලද දාගැබ මීට නොබෝකලකට පෙර ඉන්දියාවේ පුරාණ දේ පරීක්ෂක ධුරයේ යෙදීසිටි ජනරල් කනිංහැම් මහතාගේ ප්‍රධානත්වයපිට ඒ රටේ පණ්ඩිත සභාවක් මගින් ආණ්ඩුවේ කැමැත්තපිට හාරා එහි ධාතු නිධානය කරතුබූ ගල්පෙට්ටිය සොයාගෙණ එය විවෘතකොට බැලූවිට ධාතු සහ මෙනත් බොහෝ වටිනා පුරාණ වස්තු රාශියක් සම්භවූබව වාර්තාකොට තිබේ. ඒ නිධානයේ තුබූ වටිනා වස්තු අතරෙහි රත්රන් පදක්කමක නොහොත් කාසියක ආකාර අගනා වස්තුවක්ද වෙත්. එහි එකපැත්තක බුදුන්ගේ රූපය නොහොත් ප්‍රතිමා සටහනක්ද, අනික්පැත්තේ අකුරු කීපයක්ද සටහන් කොට තිබුනබව ඒ නිධානය තිබුන ස්ථානයට ආසන්න "පිපර් හවා" නම් ගමේදී අපට අසන්ට ලැබුණේය. ඒ කාරණය බ්‍රිජමැන්ගන්ජ් නම් දුම්රිය පලක් ඇති නගරයේදී 1907 අවුරුද්දේ සීතඍතුවේදී ලුම්බිනි සල්උයනට ගොස් ආපසු එන ගමනේදීද අසන්ට ලැබුණේය. ඒ ප්‍රතිමා සටහන අපට දකින්ට නොලැබුන නමුත් සල්උයනේ සිද්ධාර්ථ කුමාරෝත්පත්තිය දක්වන ප්‍රතිමා රූප දුටුවෙමු.

වර්ෂ 1915 ගේ අවුරුද්දේ පෙබරවාරි මාසයේදී තුන්වෙනි වරට දඹදිව ගිය ගමනේදී ඊට තුන් අවුරුද්දකට පෙර කුසිනාරා නුවර චෛත්‍යය හැරීමේදී සම්භවූ ධාතු නිධාන ගල්පෙට්ටිය සහ ඒ තුල තුබූ ධාතු, අළු, අඟුරු ආදී දේ සහ සල්ගස් කඳකට මැද අනුවර්තනශෙසසාවෙන් සයනයකරණාකාර බුද්ධරූපයක් කුඩා

ගල්ලෑල්ලක සටහන්කොට තිබී ඒද දක්කෙමි. ඒ ධාතු නිධානය කරණ ලද්දේ බුදුන් පිරිනිවන්පෑ අවුරුද්දේම මහරහතුන් වහන්සේලාගේ අනුමතයෙන් මල්ලරජුන් විසින්ය. ඒ රජුන් විසින් කරවනලද ප්‍රතිමා රූපය සහ දරසෑයේ ගිනිජලාව ඇවිලෙනාකාරය දක්වන ගල් කම්මාන්ත ආදී වෙනත් ප්‍රතිමාද තිබුනාය. ඒ ප්‍රතිමා කෞතුකාගාරයට ගෙනයනලදී.

එහි අශෝක අක්ෂර ලිපි දෙකක් සම්භවීතිබේ. ඉන් එකක "ශ්‍රීමහා පරිනිර්වාණ ඉඩම" යන අදහස ඇති වාක්‍යයක් සහ "පරිනිබ්බානචෙතියේ තම්බපත්තා ඉති" යන වාක්‍යයක්ද සටහන්කොට තිබේ. තවද එහි තිබූ තවත් ලිපියක "යෙ ධම්මා හෙතුප්පභවා" යනාදී වචනද ලියා අශෝක රජ අභිෂෙක ප්‍රාප්ත විසිවෙනි අවුරුද්දේදී දෙමෙනිවරව ඇවිත් ඉහතින් තිබූ කුඩා දාගැබ මැදිකොට දාගැබ බඳවා පරිනිර්වාණ මහා විහාරය කරවූබව සටහන්කොට තිබේ. මේ සම්භවූ නිධානවල සර්වඥ ධාතු අයිතම නැති නමුත් වෙනත් බොහෝ වටිනා පුරාණ වස්තු සහ බුඩ ප්‍රතිමාද සම්භවී තිබෙන බැවින් බුදුරජානන් වහන්සේ පිරිනිවන්පෑ අවුරුද්දේ සිටම රහතුන්වහන්සේලාගේ අනුදැනීම ඇතිව ප්‍රතිමා සෑදීම කලබව සාංකා රහිතව ඔප්පුවේ. මිලගට විහාරවල තිබෙන අදත් දකින්ට පුළුවන් ප්‍රතිමා සවල්පයක් ගැන කරුණු ලුහුඬින් ප්‍රකාශ කරන්නෙමි. ඒවා ධර්මාශෝක රජකාලයේ මොග්ගලිපුත්තතිස්ස ආදී මහ රහතුන් වහන්සේලාගේ අනුදැනීම පිට කරවනලද බුඩප්‍රතිමා බව සැලකිය යුතුයි.

කුසිනාරානුවර මහාපරිනිර්වාන විහාරයේ ප්‍රතිමාව සහ එම විහාරයේ සිට යාර සියයක් පමණ දුරින් තිබෙන ප්‍රතිමාවත් ධර්මාශෝක රජ කාලයේ කෝර්ට ප්‍රථමයෙන් කරවනලද ප්‍රතිමා බව කල්පනාකටයුතුයි. දඹදිව බුඩාගම විනාශවූ පසු මේ සිඩස්ථාන ඝනගහනව පැවති බැවින් කොයෙක් අන්දමේ විනාශ සිදුවූබව පෙනේ. මහාපරිනිර්වාණ විහාරයේ ප්‍රතිමාව කැඩී බිඳී ඒ ඒ තැන කෑබලි විසිරී තිබුණේය. එය වර්ෂ 1877 ක් අවුරුද්දේ මාර්තු මාසයේදී පුරාණ ශේෂ පරීක්ෂක උප මූලාදෑනියෙක්වූ ඒ. සී. කාර්ලයිල් නම් ඉංග්‍රීසි මහතා විසින් විසිරතුබූ කෑබලි එක්කොට ප්‍රතිසංස්කරණය කරණලද බව එම විහාරය තුල කිරිගරුඩ ගලක ලියාතිබෙන ඉංග්‍රීසි ලිපියෙන් පෙනේ.

බරණැස් නුවර.

ඉසිපතනාරාමය වනාහි සර්වඥයන් වහන්සේ දම්සක්පැවතුම් සූත්‍රය දේශනාකලාවූ දඹදිව උතුම් සිඩස්ථානයකි. එහි දැනටත් තිබෙන ප්‍රතිමා රාශිය ධර්මාශෝක රජ කාලයේ පටන් මහරහතන් වහන්සේලාගේ අවවාදානුශාසනා පරිදි මහා රජුන් විසින් කරවනලද උත්තම ප්‍රතිමා වෙත් සර්වඥයන්වහන්සේ දම්සක්පැවතුම් සූත්‍රය දේශනාකර වදාරණ ලීලාව දක්වන